

SHINGO MINAMIZUKA

Japán külkereskedelme a 19. század közepén

A modern Japán gazdasági fejlődésében az 1960 előtti japán szakirodalom nem szentelt kellő figyelmet a külkereskedelemnek. A japán marxisták az 1930-as években lezajlott, a Meiji-restauráció (1868) óta végbement, japán kapitalista fejlődés jellegéről szóló híres vitáiban azokat, akik a külkereskedelem jelentőségét kívánták kiemelni, élesen bírálták azok, akik a hangsúlyt a gazdasági fejlődés belső tényezőire fektették. Amikor az 1960-as évek során a japán gazdaság nyíltabbá vált, a japán gazdaságtörténészek körében olyan nézetek láttak napvilágot, melyek szerint a modern Japán gazdasági fejlődésében a külkereskedelem a korábbi elképzelésekkel szemben jelentős szerepet játszott. Jelen cikk szerzője ez utóbbi nézetekkel ért egyet.

Ebben a cikkben a szerző megpróbálja bemutatni a külkereskedelem és a külföldi tőke Japán gazdaságára gyakorolt hatását, a japán *nyitást* és a restaurációt követően, valamint kísérletet tesz azoknak a tényezőknek a meghatározására, amelyek lehetővé tették azt, hogy Japán, ellentétben Kínával és más ázsiai országokkal, elkerülhesse a félgymarmati jellegű gazdaság kialakulását.

A kereskedelem fejlődése és a külföldi tőke aktív beáramlása Japán nyitása után

1. A külkereskedelem fejlődése

Japánt a nyugati hatalmak arra kényszerítették, hogy a 19. század közepén megnyissa kapuit a külföld felé. 1858-ban kereskedelmi szerződéseket kötött az Egyesült Államokkal, Nagy-Britanniával, Hollandiával, Oroszországgal és Franciaországgal, és 1859-ben három kikötőjét – Yokohamát, Nagasaki-t és Hakodatét – megnyitotta a külkereskedelem előtt. A kereskedelmi szerződések támogatták a szabadkereskedelmet és a legnagyobb kedvezmény elvét fogadták el, bár a nyugati hatalmak számára biztosították a konzuli jogok gyakorlását, és megfosztották Japánt vámhatósági jogától. Ezek a szerződések hasonlítottak a Teng-Ching-egyezményhez, amit Kína írt alá a nyugati hatalmakkal 1858-ban. A vámtól illetően a korábban 20%-os tarifát 1866-ban 5%-ra kellett csökkenteni. Ráadásul a külkereskedelmet teljes mértékben monopolizálták a külföldi kereskedők, akik a megnyitott három kikötőben saját rezidenciával rendelkeztek. Hasonló volt a helyzet a Teng-Ching egyezmény esetében is.

A hatalmon lévő japán kormány, a Shogunátok (*Bakufu*) azonban megpróbálták ellenintézkedéseket tenni. Megtiltották a szükséges gabonafélék, a rizs és a búza exportját, és gátat szabtak a külföldi kereskedők országon belüli szabad kereskedelmi tevékenységének.

Japán azonban ekkor már a világkapitalista rendszer részét képezte, ami az ipari forradalommal a nyugat-európai országokban új stádiumába lépett. A kereskedelmi volumen gyorsan emelkedett: az 1867-es export (a Meiji-restauráció előestéjén) az 1860-as mennyiség 260%-a volt, míg az import 1300%-a. A mérleg azonban Japánnak kedvezett.

Ebben az időben Japán főbb kereskedelmi partnerei Nagy-Britannia (50–80%), az Egyesült Államok (20–30%), Hollandia (1863-tól) és Franciaország (1865-től) voltak, az Egyesült Államok részesedése azonban a polgárháború miatt 1863-tól csökkenő tendenciát mutatott.

Milyen volt a kereskedelemben résztvevő áruk összetétele? Japán fő exportcikkei a következők voltak: nyersselyem (a teljes export 50–80%-a), tea (0,5–20%) és selyemhernyó-gubó, ezt követte a nyers gyapot, a tengeri termékek, valamint a hajolaj. Japán fő importcikkei ugyanakkor a pamutszövet, a gyapjúszövet és a lőszer voltak, ezt követték a fémek és az élelmiszeripari termékek. A pamuttermékek részesedése először 40–50% körül mozgott, 1862-ben azonban a teljes import 30%-át tette

A. táblázat: Külkereskedelem
az Edo-korszak végén
(ezer dollárban)

	export	import
1859	891	603
1860	4714	1659
1861	3787	2365
1862	7918	4215
1863	12208	6199
1864	10572	8102
1865	18490	15144
1866	16617	15771
1867	12124	21673

Forrás: *Kazuo Yamaguchi: Nihon keizaishi* (A japán gazdaság története), Tokió, 1976, 104. old.

ki, a gyapjútermékek 20–40%-ban, a lőszer 20%-ban képviseltette magát. Az összetétel Japán kereskedelmi kapcsolatainak félgymartati jellegét bizonyítja, olyan értelemben, hogy Japán elsősorban nyersanyagokat exportált, és késztermékeket importált.

Nos, meg kell vizsgálnunk a külkereskedelem fejlődésének a japán gazdaságra gyakorolt hatását az Edo-korszak végén. A hatás részben pozitív, részben viszont negatív, értékelhető. Ki kell hangsúlyozni, hogy a piac feletti ellenőrzés feudális rendszere felbomlott. Olyan áruk, mint a nyersselyem, a tea, a tengeri cikkek és a hajolaj, amiket ez ideig privilegizált nagykereskedők vittek a kikötőbe, most közvetlenül eljuttattak a parti városokba. Korábban a Shogunate és a feudális törzsek bevételei ezektől a privilegizált helyzetben lévő nagykereskedőktől függtek. A privilegizált kereskedők helyett helyi kereskedők és helyi hajósok érdekelve lettek az áruszállításban a termelőtől Japán különböző részeiből a parti kikötőig (pontosabban szólva, a kikötők külföldi kereskedőihöz). Másrészt, az áru–pénz gazdaság kezdett uralkodóvá válni a nemzeti gazdaságban, különösen vidéken. Mivel a nyersselyem, a tea, a nyers gyapot elsősorban vidéki áruk voltak, az ezeket előállító falvak gyorsan bekapcsolódtak az áru–pénz gazdaságba. Igaz ugyan, hogy ezek a falvak meggazdagodtak, és ez előmozdította a mezőgazdaság és az ipar közötti társadalmi munkamegosztást, de erősödött a valószínűsége annak, hogy a kisparasztnak alárendelődnék a kereskedelmi tőkének, így az eredeti tőkefelhalmozást a külkereskedelem fejlődése elősegítette.

Továbbá, a külkereskedelem növekedése különféle hatással volt az egyéni iparra. A nyersselyem, a tea és a gyapottermelés fejlődött, míg a selyemtermékek, a pamuttermékek és a pamutfonal előállítása háttérbe szorult. Ami a nyersselyem termelését illeti, nemcsak a nyersselyem előállítóinak a száma nőtt, hanem technológiai újításokat is bevezettek, a selyem gombolyításának fő formája a kézi gombolyítás lett. A nyersselyem termelési folyamatának társadalmi munkamegosztása is fejlődött, és megjelentek – bár kis számban és szűk körben – a selyemgombolyító manufaktúrák, a nyersselyem leghíresebb termelővidékein. Ennek eredményeként a nyersselyem termelékenysége 1858 és 1863 között megduplázódott. Ugyanez volt a helyzet a teával. Új teaültetvényeket létesítettek, és a hagyományos forrázási módszert felváltotta a szárítási módszer. Tea-manufaktúrák is megjelentek itt-ott. Ezzel szemben a selyemtermékek előállítása a háttérbe került, tekintettel arra, hogy a nyersselyem nem állt kellő mennyiségben rendelkezésre a belső piac számára, és az árak felmentek. Több selyemszövet-előállító tönkrement. A pamutipart az importált olcsó pamuttermékek veszélyeztették. Itt is sok termelő csődbe ment. Meg kell jegyezni azonban, hogy megjelent olyan pamutszövetgyáros is, akinek jövedelmezett az üzlet azáltal, hogy az 1865-től importált olcsó pamutfonalt használta, és az árait leengedte. Ezzel azonban nőtt a pamutfonal importja, ami viszont a hazai pamutfonalgyártásra volt kedvezőtlen hatással.

Végül meg kell említeni, hogy az árak hihetetlenül felugrottak. Az áremelkedés egyik oka az exportált áruk keresletének és kínálatának kiegyensúlyozatlansága volt, ez a kiegyensúlyozatlanság nemcsak az említett áruk árát emelte, hanem általában valamennyi belföldi áru árát. A másik ok a Shogunate pénzügyi politikája volt, amikor is alacsony értékű új aranyérmék kibocsátásával kívánták megakadályozni az arany kiáramlását az országból. Az 1858-as szerződések szerint a japán külkereskedelmet olyan paritással kellett lebonyolítani, mely szerint 100 egységnyi külföldi ezüstérem (mexikói dollár) felelt meg 311 egységnyi japán ezüstéremnek, az érmék minőségétől függetlenül. A valóságban a nemzetközi piacon egy aranyérem 15 vagy 16 egységnyi ezüstéremnek felelt meg, míg Japánban egy egységnyi aranyérem 5 egységnyi ezüstéremnek felelt meg. Következésképpen egyre több külföldi ezüstérme érkezett Japánba aranyra történő beváltás céljából. Azért, hogy az arany kiáramlását megakadályozzák, a Shogunate 1860-ban pénzügyi reformot hajtott végre, melynek eredménye az lett, hogy 1 egységnyi arany 15 egységnyi ezüstérmével azonos. A fenti két tényező hatására az árak felszöktek: Kiotóban, Oszakában és Edóban (Tokió) az árak a nyitás utáni kilenc évben kettő és tíz alkalom között mentek fel. Edóban a rizs ára 1867-ben az 1859-es ár 370%-a volt. Ez az áremelkedés rendkívüli mértékben felgyorsította a feudális társadalom felbomlását, ami egyébként az Edo-korszak végén már hanyatlásnak indult. A hatalmuktól megfosztott szamurájok (harcosok), a városlakók és a parasztok is szenvedtek az áremelkedésektől, és felkelésekben törtek ki mindenfelé.

2. A külföldi tőke beáramlása a restauráció előtt

A külföldi tőke jelenlétét különböző gazdasági ágakban lehetett megfigyelni. Először is, a külföldi kereskedők előleget adtak a japán kereskedőknek, akik megszerezték a külföldi településeken kívüli termelők exportra gyártott termékeit. Azok a japán kereskedők, akik nem rendelkeztek kellő nagyságú tőkével ahhoz, hogy nagy mennyiségű nyersselymet és teát vásárolhassanak fel, felhasználták a szóban forgó előleget, és kizárólag azoknak a külföldi kereskedőknek szereztek árut, akik az előleget folyósították. Másrészt a külföldi tőke az exportra gyártott áruk termelési folyamatában is jelentkezett. Egy jokohamai francia kereskedő például Franciaországból magával hozott gombolyítógépet selyem-malom létrehozása céljából. Egy másik francia kereskedő egy japán gyárnak kölcsönözte a gombolyítógépet azzal a feltétellel, hogy a gyár valamennyi termékét ő kaphassa meg. Ami a teát illeti, itt még aktívabban működött közre a külföldi tőke a termelési folyamatban. Főleg az angol kereskedők hoztak létre újrafeldolgozó gyárat a településeken, ahol japán nőket alkalmaztak alacsony bérrel, abból a célból, hogy a félkész teából készárut gyártsanak. A teát az ország különböző részeiből szerezték be. A nyersselyem és a tea mellett a külföldi tőke a szénbányászat és a hajógyártás területére is betört.

A külföldi tőke uralkodó szerepet töltött be a bankok és a tengeri szállítás területén. 1861-től befolyásos külföldi bankok, mint az Oriental Bank (7,5 millió dolláros tőkével), a Hongkong-Shanghai Bank (5 millió dollárral), a Chartered Trade Bank (3,75 millió dollárral) és a Comptoir d'Escompte (16 millió dollárral) fiókhálózatot nyitott Jokohamában. Ezek a bankok hamarosan monopolizálták a valutaátváltást. Ami a tengeri szállítást illeti, brit, amerikai, francia, porosz és holland cégek monopolizálták a külkereskedelmet, és ezen felül szívesen vállalták a hazai parti kereskedelem lebonyolítását.

Megjegyzendő, hogy a Shogunate-uralom végén a japán hatóságok nagy összegű államkölcsönt vettek fel. Különböző feudális törzsek (*ham*) és a Shogunate maga is arra vett fel külföldi kölcsönt, hogy fedezni tudja a fegyverkezési kiadásait, a kereskedelmi adósságokat, a vasmű és a bányák létrehozását. A francia hitel volt a legjelentősebb. 1865-ben 2,4 millió dollár összegű francia hitel tette lehetővé a jokohamai és jokoszukai vasművek és hajógyár felépítését, valamint a fegyvervásárlásokat. 1866-ban további 6 millió dolláros kölcsön folyósításával biztosították a jokoszukai vasmű létrehozását, a hadihajók és fegyverek beszerzését. A francia tőke még merészebb hiteleket tervezett: tervbe vették a Société Générale, egy francia export–import vállalat részvételével a japán külkereskedelem monopolizálását (ez a terv 1867-ben meghívsult.)

*A külkereskedelem megélékülése és a külföldi tőke befolyása elleni
küzdélem a Meiji-korszak kezdetén*

I. A kereskedelem megélékülése

A meiji kormány, amely az 1868-as restauráció után jött létre, megpróbálta Japán gazdaságát felvirágoztatni és katonai erejét növelni az európai intézmények és rendszerek bevezetése segítségével. Gazdasági téren megemlíthetjük a földreformot (1873), (ami ugyan nem volt mentes feudális vonásoktól), az egységes pénzrendszer bevezetését (1871), a modern bankrendszer létrehozását (a Nemzeti Banktvényt 1872-ben bocsátották ki), a részvénytársasági rendszer és a modern hírközlő rendszer bevezetését. A kormány saját termelő gyárakkal rendelkezett, mint pl. a selyemgyárak, pamutfonó gyárak, üvegyárak, vasművek, gépgyártó üzemek, valamint katonai telepek és bányák. Meg kell jegyezni, hogy Japán részvétele az 1873-as bécsi Nemzetközi Vásáron jelentős lépés volt a kormány részéről a japán áruk propagálása céljából, valamint a külföldi technikák és gazdasági intézmények megismerése érdekében.

A külkereskedelem fejlesztése tekintetében a japán kormány erőfeszítéseinek gátat szabott a Japán és a nyugati hatalmak között létrejött egyenlőtlen kereskedelmi szerződések sora. A meiji kormány azonban a már működő három kikötő mellé megnyitotta Kobe, Oszaka (1868) és Niigata (1869) kikötőit, majd Tokiót is (1869.) A kormány feloldotta a rizs, búza és a vörösréz kivitelének a tilalmát, és felhagyott a nyersselyem exportjának korlátozásával. Az 1871-es pénzügyi reform lehetővé tette a mexikói dollár használatát (de nem szabad forgathatóságát) a településeken kívül, és egy arany jen egy USA dollárnak felelt meg.

A külkereskedelem fejlődése 1868 után is olyan gyors mértékben haladt, mint előtte. Az 1882-es export mennyisége az 1868-as 243%-át tette ki, míg az import 275%-a volt, a kereskedelmi mérleg Japán számára kedvezőtlen volt. Az exportált-importált áruk összetétele nagyjából megegyezett

B. táblázat: Japán külkereskedelme (1868–1887)
Áruösszetétel

Export

	Összes (ezer ¥)	Nyers- selyem (%)	Tea (%)	Tengeri cikkek (%)
1868	15 553	40,2	21,5	3,6
1872	17 026	30,6	24,2	6,7
1877	23 348	41,2	18,4	6,6
1882	37 721	43,0	18,2	5,8
1887	52 407	36,8	14,0	5,9

Import

	Összes (ezer ¥)	Pamut- termék (%)	Pamut- fonal (%)	Nyers- gyapot (%)	Gyapjú (%)	Cukor (%)
1868	10 693	23,8	11,6	3,9	18,2	8,3
1872	26 174	18,7	20,4	0,3	27,6	6,5
1877	27 420	15,3	14,9	1,5	17,7	10,2
1882	29 446	14,3	22,3	1,6	8,9	15,1
1887	44 304	7,6	18,6	2,1	10,2	12,9

Forrás: Foreign Trade of Japan – A Statistical Survey, Tokió, 1935

az 1868 előttel. Fő exportcikk a nyersselyem volt (40%-a a teljes exportnak), tea (20%), tengeri termékek (5%) és selyemhernyó-gubók; fő importcikkek a pamutszövet, a gyapjúsövet, a pamutfonal, a cukor és a vas voltak. Az importált cikkek összetétele azonban az 1868-at követő két évtizedben figyelemre méltó változást mutatott. Mint ahogy ez B táblából is kitűnik, a gyapjúsövet és a pamutszövet aránya fokozatosan hanyatlott, és több fonal, ill. cukor importjára került sor.

A kereskedelmi partnerek közül a legjelentősebbek Franciaország, Nagy-Britannia voltak, mint importőrök 1883-ig, ettől kezdve az Egyesült Államok került a vezető helyre, mivel a nyersselyem és a tea nagy részét ők vásárolták fel. Másfelől Nagy-Britannia volt Japán legnagyobb exportőre, a pamutárak, pamutfonal és a gyapjútermékek exportjával. (Japán Ázsia felé irányuló exportja – Kína, India, Hongkong – teljes exportjának 20%-át tette ki, döntően tengeri termékek exportjával, míg az Ázsiából származó japán import 30%-a volt az ország teljes importjának, és a cukor, valamint a gyapot behozatalát tette lehetővé.)

Mi volt jellemző Japán külkereskedelmére a meiji restauráció után? Először is, a kereskedelmi áruk összetétele Japán jelentős gazdasági hátrányát mutatta a nyugati hatalmakkal szemben, Japán még mindig nyersanyagot exportált, és készterméket hozott be. Ugyanakkor még más ázsiai országokkal szemben sem bizonyult fejlettebbnek, velük speciális termékeiket cserélte ki. Másodsorban a kereskedelmet továbbra is a megnyitott kikötők külföldi településein keresztül bonyolították le. A külföldi konszernek ekkor már szilárdan elhelyezkedtek a településeken. A konszernek közül a legbefolyásosabbnak a brit cégek bizonyultak, őket követték az amerikai, a svájci és a francia vállalatok. A restauráció után hozzájuk csatlakoztak az osztrák–magyar cégek is. Ezek a külföldi konszernek a japán export–import több mint 99%-át bonyolították le 1874-ben, és több mint 85%-át 1889-ben. Igaz ugyan, hogy az ilyen települések Kínában is előfordultak, viszont Japán erősebben korlátozta a településeken a külföldiek földtulajdonszerzési jogát, mint Kína.

Harmadsorban a településeken keresztül megvalósuló külkereskedelem életre hívott japán közvetítő kereskedőket (vizonteladókat), akik megvették a japán termékeket, és ezeket a külföldi kereskedőkhöz vitték, ugyanakkor pedig tőlük átvették az importárakat, ugyanis a külföldi kereskedők még ekkor sem léphettek ki a településekből, és nem köthettek közvetlen megállapodásokat japán termelőkkel. Igaz ugyan, hogy az árképzés és az üzlet módjának meghatározása a külföldi kereskedőknek kedvezett, a vizonteladók ugyanakkor gyorsan tudtak saját tőkét felhalmozni a termelőkhez viszonyított kedvezőbb helyzetük, valamint a külföldi kereskedők áruira számolt magas profit révén.

Vizsgáljuk meg a külkereskedelem fejlődésének a japán iparra gyakorolt hatását. A nyersselyem és a tea exportjának gyors emelkedése jelentős hatást gyakorolt a belföldi termelésre. Az 1870-es és az 1880-as években a nyersselyem belföldi termelésének 70–80%-át exportálták, és a tea 80%-át, így az ipar fenti két területén a külkereskedelem nagy keresletet jelentett. A gyártási technikák modernizálása és a termelési módszer korszerűsítése sürögő szükségé vált. Fenti iparágak kormánytámogatással tudták megvalósítani a korszerűsítést. A nyersselyem termelését például az olasz és francia gépek behozatala korszerűsítette, valamint a svájci mérnökök alkalmazása. A 10 alkalmazottnál több személyt foglalkoztató selyemfonó-gyárak száma az 1879-es 666-ról 1884-ben 1043-ra nőtt.

Másfelől a pamutárak, a pamutfonal, a nyersgyapot, a cukor és a vas behozatala végzetesen fenyegette az érintett japán iparágakat. 1874-es adat szerint a pamutárak belföldi fogyasztásának 30%-a, a pamutfonal és a cukor 60%-a, a vas 70%-a az importtól függött. Az importált javak még az 1870-es években is olcsóbbak és minőségileg egységesebbek voltak. A pamutfonal ára (import) például 1878-ban mindössze 66,5%-a volt a Japánban előállítottaknak. Ennek következtében néhány iparágat tönkretett a külföldi konkurrenca, másutt pedig rákényszerültek arra, hogy felvegyék a versenyt a külföldi árakkal a termelési módszer javítása és átszervezése révén. Az előbbiekre közé tartozik a nyersgyapot- és a cukoripar, az utóbbiak közé a pamutfonal, a pamutárak és a vasipar.

Az adatok szerint a pamutárak Japánba történő bevitelének emelkedése gyorsabb ütemű volt, mint a kínai vagy az indiai import növekedése, és az import hatása a pamutárak vonatkozásában lényegesen szélesebb körű és országos vonatkozású volt. A hatást nemcsak a városokban, vidéken is lehetett érezni. Ki kell azonban hangsúlyozni, hogy a gyapot-ültetvények kivételével, a pamutipar a termelési technika és a módszer modernizálását igyekezett megvalósítani. A pamutfonal-termelés Japánban 1877 előtt a „kiadásos” rendszeren alapult, ekkor a japánok feltalálták a *Gara-bou* elnevezésű új fonóépet, és a japán kormány beszerzett külföldi fonógépeket is, többnyire Nagy-Britanniából. Az

1877–1883-as években sok fonógyárat létesítettek, bár nem nagy volumenűeket, és 1883-ban megalapították az Oszaka Fonógyárat, ami nagyipari létesítménynek számított. Ennek eredményeképpen az 1880-as évek közepétől a pamutfonal importja fokozatosan csökkent. A pamutszövőipar gépesítésére hamarabb került sor, mint a pamutfonóipar gépesítésére. Már 1873-ban és 1874-ben bevezették a Jacquard- és Batin-szövőgépeket, 1875-ben Tokióban felállítottak egy olyan Jacquard-típusú szövőgépet, amelyet Tsunetami Sano vásárolt a bécsi Nemzetközi Vásáron. Ugyanakkor a manufaktúrák száma emelkedett. Ennek ellenére a technikai szint alacsonyabb volt, mint a fonóiparban, még az 1880-as években is, mert a szövőgépeket nem alkalmazták széleskörűen, és a termelési módszer primitívebb volt, még mindig dominált a házimunka és a „kiadásos” rendszer. Ennek ellenére, a restauráció után fokozatosan csökkent a pamutárak importja. Ez részben annak volt köszönhető, hogy a pamutszövő iparnak sikerült lenyomnia a költségeket az olcsóbb importált pamutfonal használata és az olcsó munkaerő alkalmazása révén, ez utóbbi a japán nyitást követően megvalósuló eredeti felhalmozás folyamatában alakult ki.

A selyemszövet-ipar másfajta nehézséggel küzdött. Ezt az iparágat nem fenyegette az import-szövet, ez a nyersselyem árának emelkedése következtében és az elégtelen nyersselyem szállítás miatt akadozott.

2. A külföldi tőke beáramlásának megakadályozása

Mint fentebb is említettük, a külföldi tőke beáramlása figyelemre méltó méreteket öltött a japán nyitást követően, 1858 után. A meiji restaurációval a külföldi tőke beáramlásának lehetősége a külkereskedelem fejlődésével párhuzamosan nőtt. Ezt valószínűleg az 1860-as évek második felében megvalósuló világgazdasági virágzás is elősegítette. E lehetőség ellen a japán kormány egy sor intézkedést vezetett be.

Az intézkedések egyikét jelentette az Osztrák–Magyar Monarchiával kötött barátsági szerződés, amelyet 1869-ben írta alá. Sokak szerint ez a szerződés a legtökéletesebb egyenlőtlen megállapodás, amit Japán 1858 óta aláírt, ezzel együtt ez tiltotta meg szigorúan külföldieknek azt, hogy engedély nélkül elhagyják a településeket. Minthogy ez a kitétel szerepelt valamennyi nyugati hatalommal kötött barátsági szerződésben, ahhoz vezetett, hogy a külföldi kereskedők nem létesíthettek többé gyárakat a településeken kívül, és nem érintkezhetek a településeken kívüli kereskedőkkel és termelőkkel.

1872-ben a japán kormány bányászati szabályzatot bocsátott ki, mely megtiltotta, hogy a jelzőlappal terhelt bányák tulajdonjoga külföldre szállhasson. 1873-ban bányatörvényt bocsátottak ki, amely szerint külföldi nem lehetett bányatulajdonos. Ily módon a külföldiek nem szerezhettek tulajdonjogot bányák felett.

Emellett a kormány tilalmat rendelt el: japán föld nem lehetett külföldi tulajdonában.

Mindent összevetve, erősen korlátozták azt a lehetőséget, hogy a külföldi tőke ipari tőkeként működjön a településeken kívül. Fennállt azonban annak a lehetősége, hogy a külföldi tőke a

C. táblázat: Japán Külkereskedelme (1873–1887): földrajzi megoszlás (%)

	1873		1877		1882		1887	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import	Export	Import
Ázsia	22,1	35,1	23,0	21,4	16,4	30,1	22,2	30,3
Európa	52,0	58,4	51,5	71,4	43,2	58,6	28,7	59,7
Osztrák–Magyar Mon.	–	–	0,0	–	0,3	0,0	0,6	0,0
Észak-Amerika	19,5	3,6	22,4	6,3	37,8	10,6	42,4	7,4
Egyéb	6,4	2,9	3,1	0,9	2,6	0,7	6,7	2,6

Forrás: Foreign Trade of Japan – A Statistical Survey, Tokió, 1935

pénztökére erős befolyással lesz. A meiji kormány külföldi bankoktól egyébként is kölcsönöket vett fel katonai és politikai célokra. A kormány például a Société G n raitol 0,5 millió dolláros kölcsönt vett fel, amire biztosítékul a Jokoszuka Vasművet adta, és ugyanekkora  szezget vett fel az Oriental Banktol, a jokohamai gy r v mbev tel t adta biztosítékul. A külföldi bankok uralkodó szerepét 1880-ig nem korlátozták, amikor is az Exchange Bank of Yokohama and Nippon (Central) Bank (Jokohamai  s Nipponi – Központi – V lt bank) felállítására került sor.

Perspektíva

Mint ahogy láttuk, a japán ipar a külkereskedelem fejlődésének következtében általában nehéz helyzetbe került. Ennek ellenére több tényező megakadályozta, hogy Japán gyarmati vagy f lgyarmati gazdasággal rendelkezzen. Ezek egyike az a tény, hogy Japán saját iparral rendelkezett, a selyemfon -iparral, amit a fejlettebb nyugati konkurrencia nem veszélyeztetett. Az ipar ezen ágában megvalos l  t kefelhalmozod s jelent s szerephez jutott a japán ipar további fejlődése szempontjából.

Egy másik tényezőként értékelhető az, hogy a külföldi iparral szoros versenyben álló ipar g kban kormánytámogatással sikeres technikai újításokra került sor. A harmadik tényező pedig az volt, hogy az 1858-as nyitás óta rendelkezésre állt az olcsó munkaerő, ez volt a helyzet a pamutsz v -iparban is. Ehhez tartozik, hogy előnyös volt Japán számára az a tény, hogy nem rendelkezett jelent s gyapj iparral, amit a nyugati konkurrencia t nkr tett volna. Egyszóval a japán könnyűipar az 1890-es években többé-kevésbé modern alapokat kapott.

Ami a külföldi tőke tilalmát illeti, ezt az 1880-as évek során végleg lezárták. De már a 1890-es években ismét lehetővé vált a külföldi tőke számára, hogy Japánba áramoljon, mert a japán ipart ekkor már elég  rsnek tartották ahhoz, hogy versenyre keljen a nyugati árakkal, és ugyanakkor Japánnak t k re volt szüksége ahhoz, hogy Kore ba, Mandzsuri ba, vagy más, befolyása alá tartozó helyre export lhasson.

Egészben véve csak 1911-ben került sor olyan egyenlő kereskedelmi szerződések megkötésére, amelyek elismert k Japán vámhatósági jogát, és kizárták a kapitulációs (konzuli  t lkezesi) jogokat.

Rövid bibliográfia

- Ishii Takashi*: Meiji-ishin no kokusai kankyo (A meiji restaur ci  nemzetk zi k rnyezete), Toki , 1952
Ishii Takashi: Meiji-ishin no butai ura (A meiji restaur ci  h ttere), Toki , 1960 (1. kiad s)
Tohyama Shigeki: Meiji-ishin to Gendai (A meiji restaur ci   s korunk), Toki , 1968
Nakamura Satoru: Kaikoku (Jap n nyit sa), a Koza Nihonshiban (Fejezetek a jap n t rt nelemb l) 5, Toki , 1970
Nagahara Keijied: Nihon Keizai Shi (A jap n gazdas g t rt nelme), Tokió, 1970
Yamaguchi Kazuo: Nihon Keizai Shi (A japán gazdaság történelme), Tokió, 1976
Shibahara Takuji: Sekaishi no naka no Meiji-ishin (A meiji restauráció a világtörténelemben), Tokió, 1977
Toyo Keizai Shinpo Sha ed.: Nihon Boeki Seiran (Japán külkereskedelem – statisztikai  tmutat ), Tokió, 1935 (1. kiadás), 1975 (2. kiadás)

Fordította: Haidegger Judit